

Αυταρχικός φιλελευθερισμός: Από τον Σμιτ και τον ορντο-φιλελευθερισμό στο ευρώ

Werner Bonefeld

Μετάφραση: Κ.Κ. (Скромный и необузданный)

Σύνοψη

Το άρθρο εξετάζει την εγκυρότητα, από τη σκοπιά του φιλελευθερισμού της αγοράς, της άποψης του Χάγιεκ (Friedrich Hayek) ότι μια δικτατορία μπορεί να είναι πιο φιλελεύθερη στις πολιτικές της από ένα δημοκρατικό κοινοβούλιο χωρίς περιορισμούς. Η επισήμανση του Χάγιεκ για τον δυνητικά μη φιλελεύθερο χαρακτήρα της δημοκρατικής διακυβέρνησης αποτελεί βασικό στοιχείο για τη γερμανική ορντο-φιλελεύθερη σκέψη που εμφανίστηκε στο πλαίσιο της κρίσης της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Οι ορντο-φιλελεύθεροι στοχαστές γνώριζαν καλά την πολιτική θεολογία του Σμιτ και συμφωνούσαν μαζί του ότι το κράτος αποτελεί την κυρίαρχη δύναμη στη σχέση μεταξύ αγοράς και κράτους, αντιλαμβανόμενοι αυτή τη σχέση ως μια σχέση μεταξύ ελεύθερης οικονομίας και ισχυρού κράτους. Υποστήριζαν ότι η εδραίωση της κοινωνικής τάξης είναι η προϋπόθεση της ελεύθερης οικονομίας· ο νόμος δεν εφαρμόζεται στη διασάλευση της τάξης και δεν δημιουργεί τάξη. Το φιλελεύθερο κράτος είναι η «συγκεντρωμένη δύναμη» αυτής της τάξης. Στο άρθρο υποστηρίζεται ότι ο ορντο-φιλελευθερισμός είναι πιο δόκιμο να χαρακτηριστεί αυταρχικός φιλελευθερισμός ενώ αξιολογείται η σύγχρονη εγκυρότητά του σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Εισαγωγή: Σχετικά με τον αυταρχικό φιλελευθερισμό

Ο όρος «αυταρχικός φιλελευθερισμός» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Γερμανό νομικό Hermann Heller σε μια δημοσίευση του 1933 σχετικά με τη δεξιά κυβέρνηση του φον Πάπεν το 1932.¹ Στο άρθρο του εξέταζε το κείμενο του Καρλ Σμιτ «Ισχυρό κράτος και Υγιής Οικονομία» ως θεωρητική έκφραση της αυταρχικής στροφής της φιλελεύθερης σκέψης. Ο Heller χαρακτήριζε τη στροφή προς τον αυταρχισμό ως υποβάθμιση της δημοκρατικής διακυβέρνησης «*υπέρ της δικτατορικής εξουσίας του κράτους*» (Heller, 2015: 296).² Τη θέση

1. Ο Φραντς φον Πάπεν (Franz von Papen) ήταν Γερμανός ευγενής, στρατιωτικός και πολιτικός. Μετά τη θητεία του στην καγκελαρία το 1932, έπεισε τον πρόεδρο Πάουλ φον Χίντενμπουργκ να διορίσει τον Αδόλφο Χίτλερ ως καγκελάριο το 1933. Ο φον Πάπεν υπηρέτησε ως αντιπρόεδρος του Χίτλερ από το 1933 έως το 1934. Η καγκελαρία του φον Πάπεν είναι γνωστή ως η «κυβέρνηση των βαρόνων».

2. Βλέπε επίσης Μαρκουζε (1983). Εκείνη την εποχή, ο Σμιτ ήταν υποστηρικτής του «αυταρχικού κράτους» του φον Παπεν (Heller, 2015: 295) όπως και οι στοχαστές που θεμελιώσαν τον γερμανικό ορντο-φιλελευθερισμό, συμπεριλαμβανομένων των Eucken, Rörke και Rüstow (βλέπε Haselbach, 1991). Ο όρος ορντο-φιλελευθερισμός εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1950. Στα τέλη της δεκαετίας του 1920 οι ορντο-φιλελεύθεροι θεωρούσαν τους εαυτούς τους υποστηρικτές ενός «νέου φιλελευθερισμού» πέρα από το laissez-faire. Το 1938, στο Συνέδριο Walter

του Σμιτ συμερίζονταν σε μεγάλο βαθμό οι στοχαστές που θεμελίωσαν τον γερμανικό ορντο-φιλελευθερισμό. Κι αυτοί επίσης θεωρούσαν ότι ο δημοκρατικός χαρακτήρας της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης ήταν η βασική αιτία για την κρίση της Βαϊμάρης, υποστηρίζοντας ότι η μαζική δημοκρατία έχει ως συνέπεια την τυραννία.³

Στο πλαίσιο της Βαϊμάρης, η αυταρχική επαναβεβαίωση του κράτους δεν αποσκοπούσε μόνο στην υπέρβαση της «θλιβερής αδυναμίας» (Friedrich, 1955: 512) του φιλελεύθερου κράτους. Αποσκοπούσε επίσης στην αναδιάταξη των κοινωνικοοικονομικών σχέσεων για την επίτευξη της ελεύθερης οικονομίας. Ο αυταρχικός φιλελευθερισμός αντιλαμβάνεται το κράτος ως «αστυνομία της αγοράς» (Rüstow, 1942). Σύμφωνα με τον Heller (2015), προϋποθέτει το κράτος στην καθαρά φιλελεύθερη μορφή του ως την οργανωμένη δύναμη και συγκεντρωμένη εξουσία του συστήματος ελευθερίας, επιβάλλοντας την ελευθερία της αγοράς και διατηρώντας αποπολιτικοποιημένες της κοινωνικοοικονομικές σχέσεις. Η αποπολιτικοποίηση είναι μια κατ'εξοχήν πολιτική πρακτική. Για τον Σμιτ

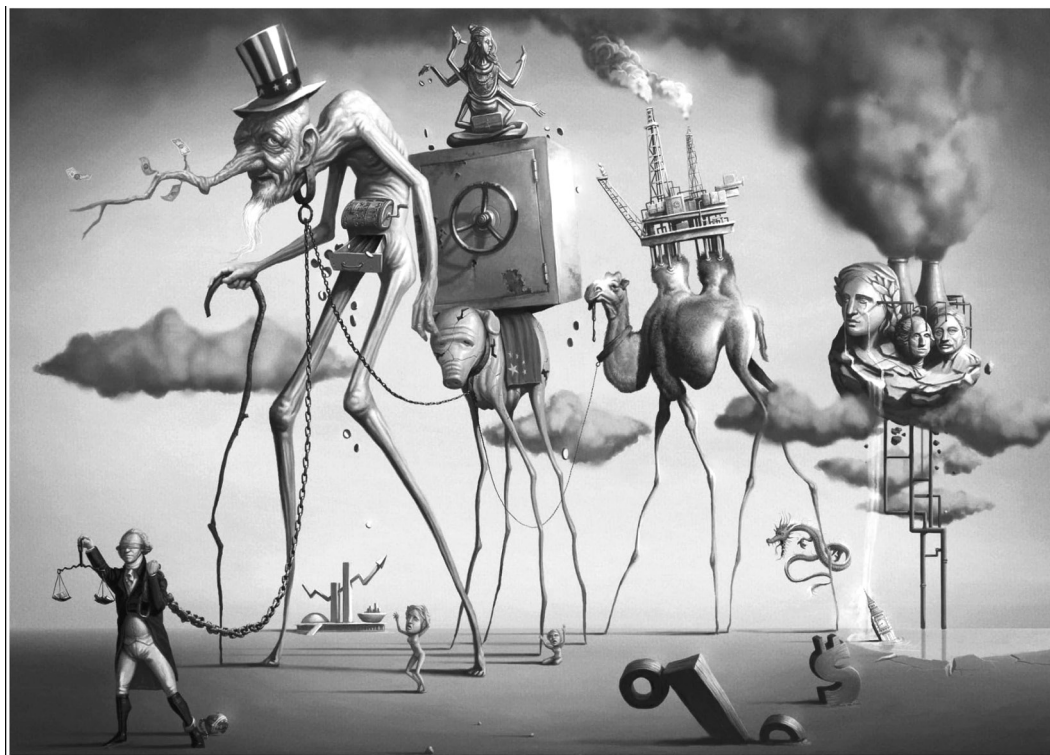
Lippmann, ο Rüstow εγκαινίασε τον όρο «νεοφιλελευθερισμός» για να διακρίνει αυτό τον νέο, κρατικοκεντρικό φιλελευθερισμό από την παράδοση του *laissez-faire*, την οποία απέρριπτε ως θεολογία. Σχετικά με τη διαδρομή του φιλελευθερισμού, βλέπε τα άρθρα των Mirowski και Plehwe (2009).

3. Ο Σμιτ ήταν σύνθητες σημείο αναφοράς για τις ορντο-φιλελεύθερες κριτικές της δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Βλέπε, μεταξύ άλλων, Haselbach (1991), Cristi (1998), Tribe (1995) και Streek (2015). Βλέπε επίσης Bonefeld (2012). Ο Χάγιεκ (1944) σωστά καταγγέλλει τον Σμιτ ως τον νομικό φιλόσοφο του γερμανικού ναζισμού, για να καταλήξει όμως να επιδοκιμάζει την κριτική που άσκησε στη δημοκρατία της Βαϊμάρης ως την «*πιο περισπούδαστη και οξυδερκή*» (Χάγιεκ, 1960: 485). Σε σχέση με αυτό, βλέπε επίσης Bonefeld (2006a).

και τους ορντο-φιλελεύθερους «*ο Λεβιάθαν προηγείτο και έπρεπε να προηγείται*» (Streek, 2015: 363)· και δικαίως: βάσει αυτής της λογικής, και όπως είχε ήδη υποστηρίξει ο Άνταμ Σμιθ, η ελεύθερη οικονομία καταλήγει σε «*αιματοχυσία και αταξία*» (Smith, 1976: 340) εκτός εάν το κράτος εκπολιτίσει τη διαχείριση που ασκεί μέσω του νόμου, της αστυνομίας και της κατασκευής ηθικών αισθημάτων για το σύστημα της ατομικής ιδιοκτησίας. Ο ελεύθερος ανταγωνισμός προϋποθέτει την «*αστυνομία της αγοράς μέσω της ισχυρής κρατικής εξουσίας*» (Rüstow, 1942: 289) ώστε να μπορεί να διατηρηθεί. Η ισχύς του κράτους ως αστυνομίας της αγοράς εξαρτάται από την ανεξαρτησία αυτής της ισχύος από την κοινωνία. Η ικανότητά της να εξουδετερώνει τη δημοκρατία και να εκπολιτίζει τη διαχείριση μιας οικονομίας που βασίζεται στην ελεύθερη εργασία εξαρτάται από το κράτος ως ανεξάρτητη και συγκεντρωμένη δύναμη της κοινωνίας.⁴

Στα τέλη της δεκαετίας του 1920/αρχές της δεκαετίας του 1930, η κριτική της μαζικής δημοκρατίας αποτελούσε κομμάτι της αντίδρασης της δεξιάς στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης. Στη δεκαετία του 1950, έγινε κομμάτι του «αντι-ολοκληρωτισμού» σύμφωνα με τον οποίο η μαζική δημοκρατία οδηγεί στην ανελευθερία και πρέπει να περιοριστεί προς όφελος μιας ανοικτής κοινωνίας. Όπως το θέτουν οι Willgerodt και Peacock (1989: 6), «*όσοι βασίζονται στους*

4. Σύμφωνα με τον Μαρξ, το κράτος είναι η πολιτική μορφή της κοινωνίας «*θεωρημένο σε σχέση με τον εαυτό του*» (Μαρξ, 1989: 72). Ως η «*οργανωμένη βία της κοινωνίας*» (Μαρξ, 2002: 776), συγκεντρώνει τον πολιτικό χαρακτήρα της αστικής κοινωνίας και με αυτό τον τρόπο αποπολιτικοποιεί τις σχέσεις ανταλλαγής μεταξύ αγοραστών εργασιακής δύναμης και παραγωγών υπεραξίας στη βάση του νόμου και της τάξης.

κανόνες για να λάβουν φιλελεύθερες αποφάσεις, ανεξάρτητα από τα αποτελέσματα αυτών των αποφάσεων, πρέπει να απαντήσουν στο εξής ερώτημα: πώς μπορεί να διασφαλιστεί ότι αυτές οι αποφάσεις δεν θα καταστρέψουν τους φιλελεύθερους κανόνες;». Από αυτή τη σκοπιά, η ελευθερία πρέπει να προστατεύεται από τους εχθρούς της, ακόμη κι αν αυτοί κινούνται τυπικά εντός των νομικών ορίων μιας ελεύθερης κοινωνίας και εξασφαλίζουν κοινοβουλευτικές πλειοψηφίες με τη διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών. Δηλαδή, «η εμπιστοσύνη στην ελευθερία πρέπει να συνοδεύεται από μια δυσπιστία απέναντι στις δυνάμεις που καταργούν την ελευθερία ή παρεμβαίνουν σε αυτή» (Lenel, 1989: 21). Προϋπόθεση της εμπιστοσύνης είναι η επιτήρηση. Η αναγνώριση των εχθρών της ελευθερίας εξαρτάται από τη βεβαιότητα των αδιαίρετων κοινωνικο-οικονομικών αξιών και πολιτικών κανόνων

που αναγνωρίζουν την ελεύθερη οικονομία ως μια «καθολική μορφή ύπαρξης» (Eucken, 2004: 321). Δεν υπάρχει αμφιβολία. Ο σχετικισμός δεν έχει αξίες για υπεράσπιση. Υποκύπτει στους «ταραχοποιούς» (Rörke, 2007). Με αυτό τον αξιοσημείωτο τρόπο, η δεξιά καταγγελία της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης καθιερώθηκε ως μια μαχητική υπεράσπιση της μεταπολεμικής δημοκρατίας. Η «μαχητική δημοκρατία» απορρίπτει την ελευθεροφροσύνη ως ανοιχτή πρόσκληση προς τον εσωτερικό εχθρό. Αντίθετα, απαιτεί την περιστολή της δημοκρατίας για να την προστατεύσει από τις επιθέσεις και την κομμουνιστική ανατροπή.⁵

5. Για τη μαχητική δημοκρατία, τον αντι-κομμουνισμό, τους πεμπτοφαλαγγίτες και τα αφανή ανατρεπτικά στοιχεία βλέπε Agnoli (1990) και Müller (2012). Βλέπε επίσης Bonefeld (1992). Ο μακαρθισμός είναι φτιαγμένος από την ίδια στόφα.

Κατά τη δεκαετία του 1970, η αυταρχική φιλελεύθερη κριτική της δημοκρατίας επανήλθε στο προσκήνιο στο πλαίσιο της τότε οικονομικής κρίσης. Η συζήτηση επικεντρώθηκε σε μεγάλο βαθμό στη Βρετανία. Υποστηριζόταν ότι η κρίση προκλήθηκε λόγω υπερβολικής δημοκρατίας που οδήγησε σε ένα πληθωρικό παρεμβατικό κράτος το οποίο κατέπνιξε την οικονομία οδηγώντας την σε κρίση. Η συγκεκριμένη διάγνωση της κρίσης συνεπαγόταν τη συνταγή για την επίλυσή της. Η οικονομία έπρεπε να απελευθερωθεί μέσω της υποχώρησης του κράτους και του περιορισμού του πλεονάσματος δημοκρατίας. Η συγκεκριμένη θέση διαμόρφωσε το θεωρητικό υπόβαθρο της επερχόμενης κυβέρνησης της Θάτσερ το 1979.⁶ Ωστόσο, στην Ευρώπη, η πιο σταθερή προσπάθεια εξουδετέρωσης της μαζικής δημοκρατίας πραγματοποιήθηκε με τη μορφή της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Ένωσης, βάσει της οποίας δημιουργήθηκε το μοναδικό μη-εθνικό νόμισμα στον κόσμο. Η διακυβέρνηση του ευρώ έχει απ' όλες τις απόψεις αποκοπεί πλήρως από τα εδαφικοποιημένα κυρίαρχα δημοκρατικά κράτη. Θέτει σε ισχύ ένα φιλελεύθερο πλαίσιο αγοράς για την άσκηση πολιτικής στα ομόσπονδα και δημοκρατικά συγκροτημένα κράτη μέλη.

Στο άρθρο εξετάζεται το επιχείρημα ότι η καπιταλιστική πολιτική οικονομία προϋποθέτει το φιλελεύθερο κράτος ως αστυνομία της αγοράς. Αυτή η αντίληψη για το κράτος αποκλείει την ιδέα της μαζικής δημοκρατίας ως συστατικής βάσης του φιλελεύθερου κράτους δικαίου.⁷ Στην επό-

6. Για τον θατσερισμό ως ένα πρόγραμμα ελεύθερης οικονομίας και ισχυρού κράτους βλέπε Gamble (1988) και Bonefeld (1993).

7. Αυτή η άποψη δεν είναι πρωτότυπη. Μεταξύ άλλων, είναι κεντρική στον Τοκβίλ (Tocqueville) όταν προειδοποιεί για την απειλή που εκφράζει η μαζική δημοκρατία στο φιλελεύθερο κράτος

μενη ενότητα παρουσιάζεται η αυταρχική θέση του Σμιτ και εξετάζεται η ορντο-φιλελεύθερη κριτική της μαζικής δημοκρατίας. Στην ενότητα που ακολουθεί παρουσιάζεται η νεοφιλελεύθερη ερμηνεία της κρίσης της δημοκρατίας τη δεκαετία του 1970.⁸ Στα συμπεράσματα συνοψίζεται το επιχείρημα με αναφορά στα στοιχεία αυταρχικού φιλελευθερισμού που ενυπάρχουν στη διακυβέρνηση του ευρώ. Υποστηρίζω ότι η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση συνιστά ένα σύστημα επιβαλλόμενης ελευθερίας, το οποίο ενισχύει τον φιλελεύθερο χαρακτήρα των κρατών μελών. Τείνει επίσης να εθνικοποιεί την κριτική της «ελευθερίας» με τη μορφή ισχυρών νεοφασιστικών πολιτικών κινήματων και κομμάτων, συμπεριλα-

δικαίου (Agnoli, 2000). Βλέπε επίσης το επιχείρημα της Λούξεμπουργκ ότι στην καπιταλιστική κοινωνία «οι θεσμοί αντιπροσώπευσης, δημοκρατικοί στη μορφή, στο περιεχόμενό τους είναι όργανο των συμφερόντων της άρχουσας τάξης. Αυτό αποκαλύπτεται με απτό τρόπο στο γεγονός ότι μόλις η δημοκρατία δείξει μια τάση άρνησης του ταξικού της χαρακτήρα και αρχίζει να μετασχηματίζεται σε όργανο των πραγματικών συμφερόντων του πληθυσμού, οι δημοκρατικές μορφές θυσιάζονται από την αστική τάξη και τους κρατικούς της εκπροσώπους» [Ρόζα Λούξεμπουργκ, *Μεταρρύθμιση ή Επανάσταση*, δική μας η μετάφραση]

8. Η διάκριση μεταξύ ορντο-φιλελευθερισμού, νεοφιλελευθερισμού και αυταρχικού φιλελευθερισμού είναι ρευστή. Ορθά ο Φουκώ (2012) θεωρεί ότι ο ορντο-φιλελευθερισμός είναι η αρχική διατύπωση του νεοφιλελευθερισμού. Είναι η πρώτη ισχυρή φιλελεύθερη απάντηση της αγοράς απέναντι στην κολεκτιβιστική πρόκληση. Έθεσε το ερώτημα: Τι πρέπει να γίνει για να διασφαλιστεί και να διατηρηθεί η τάξη της ελευθερίας της αγοράς; Τι είναι αναγκαίο; Στην πραγματικότητα, υπάρχει μόνο διαφορά στο πού δίνεται η έμφαση καθώς και ένας καταμερισμός της ακαδημαϊκής εργασίας. Για μια κριτική θεωρία του καπιταλιστικού κράτους ως θεμελιωδώς φιλελεύθερου κράτους (της αγοράς), βλέπε Bonefeld (2014: κεφ. 8).

βανομένης της λαϊκιστικής εθνικιστικής άρνησης που τροφοδοτείται από την ανήμπορη οργή και τις θλιβερές αυταπάτες περί «γης και θάλασσας», όπως στην περίπτωση του Brexit.⁹

Αυταρχικός φιλελευθερισμός: Σμιτ και ορντο-φιλελευθερισμός

Αυταρχικός φιλελευθερισμός

Αποτιμώντας τις θέσεις του Σμιτ, ο Heller εντόπισε μια «κατάσταση εξαιρέσης», κατά την οποία η κυβέρνηση μέσω μιας εξουσιαστικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων αντικαθιστά το κοινοβούλιο ως βασικό θεσμό του κράτους. Κατά την άποψή του, η δικτατορία ήταν απαραίτητη για να τραβήξει μια διαχωριστική γραμμή μεταξύ κοινωνίας και κράτους. Η ανεξαρτησία του κράτους από την κοινωνία είναι θεμελιώδης σημασίας τόσο σε σχέση με την ικανότητα της κυβέρνησης να κυβερνά όσο και σε σχέση με την «*πρωτοβουλία και την ελεύθερη εργασιακή δύναμη όλων των οικονομικά ενεργών ανθρώπων*» (Schotte, παρατίθεται στο Heller, 2015: 299). Από αυτή την άποψη, το γεγονός ότι «*σχεδόν το 90% του λαού μας*» ζει από ένα εισόδημα ελάχιστα επαρκές για την ικανοποίηση των αναγκών του ουδώς θέτει υπό αμφισβήτηση το φιλελεύθερο κράτος δικαίου, διότι αυτό αντιμετ-

9. Η γη και η θάλασσα είναι μια αναφορά στην παγκόσμια ιστορία ως αγώνα μεταξύ των χερσαίων και των θαλάσσιων δυνάμεων (βλ. Σμιτ, 2015). Η αγγλική εθνικιστική ελίτ διατηρεί την ψευδαίσθηση της χαμένης από καιρό Βρετανικής Αυτοκρατορίας ως μιας θαλάσσιας κοινοπολιτείας ιδιωτικού πλουτισμού. Αυτή η ψευδαίσθηση διαμορφώνει τον δημαγωγικό της λόγο περί της ελευθερίας των Βρετανών. Η ανήμπορη οργή χαρακτηρίζει την εξέγερση των φτωχών ενάντια στην ΕΕ. Δεν είχαν τίποτα να χάσουν και κέρδισαν την υπόσχεση για ακόμα μεγαλύτερα δεινά.

πίζει ισότιμα κάθε άτομο ανεξάρτητα από τις συγκεκριμένες περιστάσεις που μπορεί να βρίσκεται (Heller, 2015: 301). Ωστόσο, η διακήρυξη της δημοκρατικής του ισχύος θέτει σε κίνδυνο το φιλελεύθερο κράτος δικαίου, καθώς γίνεται στόχος όλων των κοινωνικών αιτημάτων για κάθε είδους ειδικές παρεμβάσεις, καθιστώντας το υπεύθυνο για την κοινωνία συνολικά, από τη γέννηση ως τον θάνατο του ανθρώπου. Για τον Σμιτ και τους ορντο-φιλελεύθερους, η απεριόριστη μαζική δημοκρατία τείνει προς την ανάπτυξη ενός κράτους που έχει έναν καθαρά ποσοτικό χαρακτήρα, όπως το δημοκρατικό κράτος πρόνοιας της Βαϊμάρης. Ένα τέτοιο κράτος είναι ένα πλήρως αδύναμο κράτος. Δεν είναι σε θέση να κάνει διάκριση μεταξύ των «φίλων» της ελευθερίας και των «εχθρών» της (Σμιτ, 2016, Müller-Armack, 1933: 31, Rörke, 1998: 66). Το πλήρως αδύναμο κράτος είναι το πλήρως υπεύθυνο κράτος. Είναι «υπερφορτωμένο» πολιτικά και δεν είναι σε θέση να κυβερνήσει την κοινωνία στη βάση των φιλελεύθερων αρχών.¹⁰ Είναι ένα κράτος χωρίς πολιτική ποιότητα, διότι η μαζική κοινωνία κυβερνά μέσω του κράτους και διεκδικεί τα αιτήματά της για κοινωνική ισότητα και υλική ασφάλεια στο πλαίσιο της δημοκρατικής ισοτιμίας.

Για τον Heller, ο αυταρχικός φιλελευθερισμός είναι μια απόπειρα να εδραιωθεί αυτό που ο Σμιτ αποκαλούσε κράτος πλήρους ποιότητας, δηλαδή ένα κράτος που αναλαμβάνει το καθήκον της απελευθέρωσης της οικονομίας, αποπολιτικοποιώντας τις κοινωνικοοικονομικές σχέσεις, κάνοντας πραγματικότητα την ελεύθερη οικονομία στην κοινωνική δομή και στη νοστοροπία της κοινωνίας και, τέλος, διασφα-

10. Η «υπερφόρτωση» και η «ανικανότητα διακυβέρνησης» συναντώνται στη νεοφιλελεύθερη κριτική του Κεϋνσιανού κοινωνικού κράτους τη δεκαετία του 1970.

λίζοντας και διατηρώντας την ελεύθερη εργασιακή δύναμη του 90% που αγωνίζεται να βγάλει τα προς το ζην. Το κράτος της πλήρους ποιότητας διεκδικεί επιτυχώς το μονοπώλιο της βίας, επιβάλλοντας τον εαυτό του ως τη συγκεντρωμένη δύναμη μιας αποπολιτικοποιημένης κοινωνίας ανταλλαγής στην οποία τα άτομα ως κάτοχοι ατομικής ιδιοκτησίας ανταγωνίζονται και ανταλλάσσουν μεταξύ τους: ο ένας αγοράζοντας εργασιακή δύναμη και ο άλλος πουλώντας την, χωρίς καταναγκασμό και ως ίσοι απέναντι στον νόμο. Ο αυταρχικός φιλελευθερισμός αναγνωρίζει το φιλελεύθερο κράτος ως τη συγκεντρωμένη δύναμη μιας οικονομίας ελεύθερης εργασίας. Αντιλαμβάνεται ότι η πολιτική ισότητα μιας τάξης εξαρτημένων πωλητών εργασιακής δύναμης αποτελεί έκδηλο κίνδυνο για τον καπιταλιστικό πλούτο και, ως εκ τούτου, απαιτεί ένα ισχυρό κράτος που δεν θα μετατραπεί σε στόχο των εργαζομένων που αναζητούν κοινωνική πρόνοια.¹¹ Αναγνωρίζει τις πολιτικές αναγκαιότητες του νόμου της ατομικής ιδιοκτησίας και «υπερασπίζεται την εργασία ως καθήκον, ως την ψυχολογική ευτυχία του λαού» (φον Πάπεν, παρατίθεται στο Heller, 2015: 300). Το ισχυρό κράτος κυβερνά για να διασφαλίσει και να διατηρήσει τις «ψυχο-ηθικές δυνάμεις» στη διάθεση της καπιταλιστικής κοινωνίας, μετατρέποντας τους εξεγερμένους προλετάριους σε υπεύθυνους και πρόθυμους επιχειρηματίες εργασιακής δύναμης (Rörke, 1942: 68). Έτσι, ο Σμιτ υπερασπίζεται τον ηρωισμό της φτώχειας και της δουλειάς, της θυσίας και της πειθαρχίας, μέσω του οποίου οι «ακόλουθοι»

ενός μη ελεγχόμενου από τον νόμο «ηγέτη» δεσμεύουν τον εαυτό τους σε μια φανταστική εθνική κοινότητα (Schmitt, 2010).

Σε αυτό το πλαίσιο, η ερμηνεία που έδωσε ο Streek στις θέσεις του Heller είναι τόσο διορατική όσο και αποπροσανατολιστική. Υποστηρίζει ότι «ο *Heller* αντιλαμβάνεται ότι το “αυταρχικό κράτος” του Σμιτ ήταν στην πραγματικότητα το φιλελεύθερο κράτος στην καθαρή του μορφή, αδύναμο σε σχέση με την καπιταλιστική οικονομία αλλά ισχυρό στο να αποτρέπει τις δημοκρατικές παρεμβάσεις στη λειτουργία του» (Streek, 2015: 361). Συμφωνώ με την τελευταία θέση και διαφωνώ με την πρώτη. Ο Streek (2015: 361) ορθώς υποστηρίζει ότι η «αποπολιτικοποιημένη κατάσταση μιας φιλελεύθερης οικονομίας είναι η ίδια αποτέλεσμα της πολιτικής». Είναι, σύμφωνα με τον Σμιτ, «μια πολιτική πράξη με έναν ιδιαίτερα έντονο τρόπο» (Schmitt, 1998: 227). Σε αντίθεση με τις θέσεις του Streek, ο φιλελεύθερος χαρακτήρας του κράτους δεν στηρίζεται απλώς στη χαλιναγώγηση της δημοκρατικής παρέμβασης στην οικονομία ελεύθερης εργασίας, προστατεύοντας τις σχέσεις ατομικής ιδιοκτησίας από τα αιτήματα για περιορισμό της αγοράς προς όφελος της κοινωνικής πρόνοιας. Καθορίζεται επομένως επίσης κι από τον ρόλο του ως «αστυνομία της αγοράς», καθιστώντας εφικτή και διευκολύνοντας την καπιταλιστική οικονομία – οι καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις δεν επιβάλλονται σαν να ήταν φυσική δύναμη. Στην πραγματικότητα, αποτελούν την πολιτική πρακτική της οικονομικής τάξης (Bonfeld, 2013). Όπως εξηγεί ο Miksch (1947: 9, βλ. επίσης Böhm, 1937: 101), η οικονομική ελευθερία δεν αποτελεί εκδήλωση κάποιας φυσικής ροπής όπως στον κλασσικό φιλελευθερισμό. Αντίθετα, «η φυσική τάξη έχει γίνει πολιτικό γεγονός»

11. Χρησιμοποιώ για λόγους συντομίας τη διατύπωση «εξαρτημένοι πωλητές εργασιακής δύναμης», διότι η πρόσβαση των ελεύθερων εργατών στα μέσα συντήρησης εξαρτάται από την πώληση της εργασιακής τους δύναμης.

[Veranstaltung]». Δηλαδή, η ελεύθερη οικονομία συνιστά πρακτική διακυβέρνησης.

«Ισχυρό κράτος και υγιής οικονομία»
(Σμιτ, 1998)

Για τον Καρλ Σμιτ, η κρίση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης ήταν μια κρίση της πολιτικής εξουσίας που είχε προκύψει ως συνέπεια μιας ανεξέλεγκτης μαζικής κοινωνίας σε εξέγερση. Θεωρούσε ότι ο δημοκρατικός χαρακτήρας της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης βρισκόταν στο επίκεντρο της κρίσης. Ως συνέπεια της γερμανικής επανάστασης του 1918, η μαζική δημοκρατία είχε αντικαταστήσει το φιλελεύθερο κράτος. Το φιλελεύθερο κράτος είχε κυριολεκτικά χάσει τη φιλελεύθερη κοινοβουλευτική εκλογική του βάση. Πριν την εισβολή της μαζικής κοινωνίας στο πολιτικό σύστημα, η κοινοβουλευτική εκπροσώπηση βασιζόταν στην ομοιογένεια μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνωμένων. Αντιστοιχούσε σε μια δημοκρατία φίλων, που μπορεί να φιλονικούσαν σχετικά με το ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος για να προχωρήσουν παρακάτω αλλά που ήταν ενωμένοι όσον αφορά την αναγνώριση αυτού που ο Σμιτ ονομάζει ο «ξένος». Με την επέλαση της μαζικής δημοκρατίας, ο «ξένος» κατάφερε να εισέλθει στους πολιτικούς θεσμούς και ιδιαίτερα στο φιλελεύθερο κοινοβουλευτικό σύστημα, μετατρέποντάς το σε μέσο μαζικής εκπροσώπησης. Η κοινοβουλευτική δημοκρατία δεν συμπύκνωνε πλέον τα συμφέροντα της αστικής τάξης.¹² Θεσμικά η μαζική δημοκρατία της Βαϊμάρης συμπυκνώνει την κρί-

12. Βλέπε επίσης Βέμπερ (1987) για μια περιγραφή αυτού του μετασχηματισμού και των συνεπειών του στη διακυβέρνηση, συμπεριλαμβανομένου του κομματικού συστήματος, στην ηθική και τη νομιμοποίηση της διακυβέρνησης, στη λογική της κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης και στη διοίκηση.

ση της φιλελεύθερης πολιτικής οικονομίας. Η μαζική δημοκρατία δεν άσκησε μόνο επιρροή στη διακυβέρνηση. Θέσπισε επίσης νόμους, υποτάσσοντας το κράτος δικαίου στα μαζικά δημοκρατικά αιτήματα, καθιστώντας την κυβέρνηση υπόλογη απέναντι στο «συναίσθημα και το πάθος των μαζών», σύμφωνα με τον Röcke (1998: 152). Η θέσπιση νόμων από εκείνους που πρέπει να κυβερνηθούν «δεν είναι τίποτα περισσότερο από κυριαρχία του όχλου» (Schmitt, 2008a: 119). Έτσι, το δίκαιο έγινε κοινό δίκαιο με την πραγματική έννοια του όρου, δηλαδή έγινε το κοινό δίκαιο μιας πολιτικοποιημένης και συγκρουόμενης μαζικής κοινωνίας. Σύμφωνα με την ανάλυση του Σμιτ, το νομικό πλαίσιο της διακυβέρνησης άρχισε να διασπάται και να κατακερματίζεται σε ένα χαοτικό άθροισμα ασυνάρτητων στοιχείων δικαίου (Schmitt, 2008b). Κατά την κρίση του, επομένως, η Δημοκρατία της Βαϊμάρης συνιστούσε ένα εντελώς αδύναμο κράτος. Αντί μιας κυβέρνησης φίλων, δέχτηκε τον εχθρό ως ισότιμο νομοθέτη, οδηγώντας στη διάλυση του φιλελεύθερου κράτους δικαίου ως συνεκτικού πλαισίου της κοινωνικής τάξης και της υγιούς οικονομίας.¹³

13. Η κριτική του Σμιτ στρεφόταν κατά της νομικής θεωρίας του Kelsen, στην οποία υποστηριζόταν ότι οι νόμοι που θεσπίζονται από κοινοβουλευτικές πλειοψηφίες σύμφωνα με τις καθιερωμένες συνταγματικές διαδικασίες είναι νόμιμοι και θεμιτοί ανεξάρτητα από το ειδικό περιεχόμενο του νόμου και των κανονιστικών του αξιών. Ο Σμιτ απέρριπτε αυτή τη θέση ως καθαρό σχετικισμό και ισχυριζόταν ότι η νομιμότητα του κοινού δικαίου δεν είναι νομικό ζήτημα αλλά, μάλλον, ζήτημα οριστικών αποφάσεων εξωδικαστικής αξίας και ως εκ τούτου ο πραγματικός κυρίαρχος δεν είναι το κράτος δικαίου. Αντίθετα, ο αληθινός κυρίαρχος είναι η ενσάρκωση του νόμιμου Δικαίου (Recht). Το τελευταίο έργο του Χάγιεκ για τη φιλοσοφία του δικαίου χαρακτηρίζεται από τη διάκριση που κάνει ο Σμιτ μεταξύ του φιλελεύθερου κράτους δικαίου και του δημοκρατικού κράτους δικαίου,

Για τον Σμιτ, η μαζική «κοινωνία» κυριεύσε το κράτος σέρνοντάς το κάτω στην κοινωνία και καθιστώντας το μαζικό κράτος. Το αποτέλεσμα ήταν ένα κράτος χωρίς συνοχή και χωρίς πολιτική ποιότητα. Κατά την άποψή του, οι κοινωνικές δυνάμεις τεμάχισαν κυριολεκτικά το κράτος, μετατρέποντάς το σε μια ασύνδετη έκφραση όλων των ειδών των διαφορετικών κοινωνικών συμφερόντων, οδηγώντας στον κατακερματισμό του «πολιτικού» και στην αποσύνθεση του κεντρικού θεσμού που, για τον Σμιτ, είναι σε θέση να συντηρεί την «υγιή οικονομία». Η μαζική δημοκρατία κατέστρεψε την ανεξαρτησία του κράτους και αναπαρήγαγε τις κοινωνικές συγκρούσεις και τους ανταγωνισμούς εντός εκείνου του θεσμού που είχε ως αποστολή να τις αναχαιτίσει στη βάση της τάξης, του νόμου και του δικαίου. Όπως το έθεσε ο Rüstow, το (φιλελεύθερο) κράτος

κατακερματίστηκε από άπληστους ιδιοτελείς. Ο καθένας από αυτούς παίρνει για τον εαυτό του ένα κομμάτι της εξουσίας του κράτους και το εκμεταλλεύεται για τους δικούς του σκοπούς... Αυτό το φαινόμενο μπορεί να περιγραφεί καλύτερα με έναν όρο που χρησιμοποιήθηκε από τον Καρλ Σμιτ – τον «πλουραλισμό». Πράγματι, εκπροσωπεί έναν πλουραλισμό του χειρότερου είδους. Ο ρόλος που παίζει το κράτος σε αυτό το πλαίσιο είναι ο ρόλος του θύματος. (Rüstow, 1963: 255)

Όπως ο Rüstow, που υποστήριζε τη δικτατορία των κομισάριων ως μέσο αποκατάστασης της τάξης σε μια κοινωνία, έτσι και

υποστηρίζοντας ότι το ένα ανοίγει τον δρόμο προς την ελευθερία και το άλλο προς την τυραννία (βλ. Χάγιεκ, 1979).

ο Σμιτ απαιτούσε την αποκατάσταση του πολιτικού, του κράτους, ως ανεξάρτητου επίσημου θεσμού λήψης αποφάσεων. «*Δεν υπάρχει νομικός κανόνας που να εφαρμόζεται στο χάος. Πρέπει να υφίσταται τάξη για να είναι αποτελεσματικοί οι νομικοί κανόνες*» (Schmitt, 2016). Η τάξη είναι προϋπόθεση του νόμου. Το κράτος δικαίου δεν μπορεί να αμυνθεί απέναντι σε μια πολιτικοποιημένη μαζική κοινωνία. Αντίθετα το «*κατασπαράζει*». Το κράτος δικαίου δεν «*γνωρίζει*» εάν εφαρμόζεται. Η κρίση για το εάν εφαρμόζεται ή εάν απαιτείται η προσωρινή του αναστολή προκειμένου να διατηρηθεί μακροπρόθεσμα, μετά τη λήξη της κατάστασης έκτακτης ανάγκης, δεν είναι νομική κρίση. Ο νόμος δεν αναστέλλει τον εαυτό του. Πρόκειται μάλλον για μια επιτακτική κρίση, απόφαση και διακήρυξη σχετικά με την επικρατούσα κατάσταση, από αυτόν που ο Σμιτ θεωρεί ότι είναι ο πραγματικός κυρίαρχος, δηλαδή ο δικτάτορας που καθορίζει και προβαίνει στην κήρυξη της κατάστασης εξαιρέσης στο (φιλελεύθερο) κράτος δικαίου και αποκαλύπτεται από αυτή την πράξη και εντός αυτής. Στη δικτατορία, «*η πραγματικότητα δεν αποδέχεται τη γνώση, μόνο την αναγνώριση*» (Fortshoff, 1933a: 25).¹⁴ Η εγκυρότητα της κυριαρχικής πράξης δεν είναι ζήτημα δικαίου ή αφηρημένων εννοιών της δικαιοσύνης. Πράγματι, «*οι απόπειρες αμφισβήτησης του προσφάτως αποκτημένου ισχύοντος δικαί-*

14. Ο Ernst Forsthoff ήταν μαθητής του Σμιτ. Κατά τη διάρκεια του ναζισμού διετέλεσε καθηγητής σε διάφορα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Μετά την απελευθέρωση από τον ναζισμό, απολύθηκε από το πανεπιστήμιο κατόπιν εντολής της αμερικανικής στρατιωτικής κυβέρνησης. Συνέχισε τη διδασκαλία στο πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης το 1952. Ο Forsthoff ήταν ο βασικός συγγραφέας του Συντάγματος της Κύπρου και διετέλεσε Πρόεδρος του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου της Κύπρου από το 1960 ως το 1963.

ου του κράτους υποδηλώνουν σαμποτάζ... Η ανελήθη εξόντωση αυτού του είδους της σκέψης είναι το ευγενέστερο καθήκον του κράτους σήμερα» (Forsthoff, 1993b: 29). Η εγκυρότητα της κυριαρχικής απόφασης για την αναστολή του κράτους δικαίου έγκειται στην αυταρχική εξάλειψη οποιασδήποτε αμφιβολίας ως προς την ορθότητα της απόφασης. Η κατάσταση έκτακτης ανάγκης είναι μια κατάσταση ιδιαίτερα ισχυρής πολιτικής ποιότητας. Είναι μια στιγμή μεγάλης πολιτικής έντασης και καθαρής πολιτικής ποιότητας. Η απόφαση αναστολής του κράτους δικαίου ισοδυναμεί με την απόφαση να χυθεί αίμα (Σμιτ).

Συνοψίζοντας, το ισχυρό κράτος είναι ένα αυταρχικό εκτελεστικό κράτος (*Regierungsstaat*). Περιορίζει το νομοθετικό κράτος (*Gesetzgebungsstaat*) της λαϊκής κυριαρχίας και κυβερνά λαμβάνοντας υπόψη αυτό που έχει προσδιοριστεί ως ξένο προς το φιλελεύθερο ομοιογενές συμφέρον (Schmitt, 1931, 1932). Για τον Σμιτ, ο αγώνας για το κράτος της καθαρής (φιλελεύθερης) ποιότητας και η διατήρησή του προϋποθέτουν την εξάλειψη όλων των μορφών κοινωνικών συγκρούσεων μέσω μιας ισχυρής κρατικής εποπτείας των αποπολιτικοποιημένων κοινωνικοοικονομικών σχέσεων. Το κράτος, κατά κάποιο τρόπο, διατάζει την κοινωνία να επιτύχει την ομοιογένεια των εθνικών σκοπών εντός της νοοτροπίας της κοινωνίας γενικά. Εν ολίγοις,

η δημοκρατία απαιτεί... πρώτα την ομοιογένεια και δεύτερον –εάν προκύψει η ανάγκη– την εξάλειψη και την εκρίζωση της ετερογένειας... Η δημοκρατία επιδεικνύει την πολιτική της δύναμη γνωρίζοντας πώς να αρνηθεί ή να κρατήσει σε απόσταση κάτι ξένο και άνισο που απειλεί την ομοιογένειά της. (Σμιτ, 1988: 9)

Η αντίληψη του Rossiter ότι δεν μπορεί να υπάρξει «δημοκρατία σε ανώμαλες εποχές» (1948: 8) δεν πάει τόσο μακριά σε σύγκριση με τις απόψεις του Σμιτ. Όπως και ο Σμιτ, αποδέχεται ότι οι ανώμαλες εποχές μπορεί να απαιτούν μια δικτατορία που θα «τερματίσει την κρίση και θα αποκαταστήσει τις ομαλές συνθήκες» επιβάλλοντας την κοινωνική τάξη (Rossiter, 1948: 7). Ωστόσο, για τον Σμιτ, δεν μπορεί να υπάρξει φιλελεύθερη δημοκρατία ακόμα και σε κανονικές εποχές. Η διακυβέρνηση βάσει του κράτους δικαίου συνιστά πολιτική απόφαση σχετικά με την επικρατούσα κατάσταση. Η πολιτική κυριαρχία είναι μια λανθάνουσα παρουσία και σε κανονικές εποχές. Στην αφανή μορφή της εκδηλώνεται ως κράτος ασφάλειας που βρίσκεται σε συνεχή επαγρύπνηση, το οποίο, όπως εξηγεί ο Heller (2015: 301) βασισμένος στον Σμιτ (1998), διαθέτει όλα τα «τεχνολογικά μέσα, ειδικά τη στρατιωτική τεχνολογία», ώστε να εξασφαλίζει τη νόμιμη συμπεριφορά των πολιτών.

Ορντο-φιλελευθερισμός και το κράτος της δημοκρατίας

Όπως ο Σμιτ έτσι και οι ορντο-φιλελεύθεροι γνωρίζουν καλά τους κινδύνους της ελευθερίας. «Οι εχθροί», λέει ο Rörke (2007), «επωφελούνται επίσης από αυτή, και στο όνομα της ελευθερίας τους παρέχεται κάθε πιθανή ευκαιρία να θέσουν τέλος στη φιλελεύθερη δημοκρατία». Απηχώντας τις προειδοποιήσεις του Σμιτ για τη δημοκρατία που δεν αναγνωρίζει τον «εχθρό», ο Rörke (1942: 253) υποστηρίζει ότι «όλοι γνωρίζουν πως η δημοκρατία μπορεί να λειτουργήσει πραγματικά σωστά μόνο όταν υπάρχει μια ελάχιστη συμφωνία σχετικά με τα ουσιαστά προβλήματα του εθνικού βίου». Η δημοκρατία λειτουργεί σωστά μόνο ως δημοκρατία των φίλων. Μόλις τα συμφέροντα της μάζας

Ο Πόππερ και ο von Mises σε συνάντηση της πρώτης «νέο-» ή «όρντο-» φιλελεύθερης δεξαμενής σκέψης Mont Pelerin Society, της οποίας προέδρευε ο Χάγιεκ και αργότερα ο Rörke

πάρουν τον έλεγχο της δημοκρατίας, «αυτή πέφτει αναγκαστικά θύμα είτε της αναρχίας είτε του κολεκτιβισμού» (Rörke, 1942: 246). Σε κάθε περίπτωση, η πολιτικοποιημένη μαζική κοινωνία συνεπάγεται την «απώλεια της κοινωνικής ενσωμάτωσης», αμβλύνει τη «διαφοροποίηση της κοινωνικής θέσης» και οδηγεί στην ενίσχυση της «τυποποίησης και της ομοιομορφίας». Καταστρέφει, όπως ισχυρίζεται, την «κάθετη συνοχή της κοινωνίας» (Rörke, 1942: 246), οδηγώντας στην απώλεια της «ζωτικής ικανοποίησης» (Rörke, 1942: 240) και της αποδοχής της κοινωνικής θέσης. Μέσα από τη διαδικασία εκβιομηχάνισης και αστικοποίησης αναδύεται η φιγούρα του δυσαρεστημένου και ανήσυχου προλεταριάτου που, όπως η φιγούρα του νεκροθάφτη στον Μαρξ (Μαρξ και Ένγκελς, 2014), αποδυναμώνει

τον νόμο της ατομικής ιδιοκτησίας ανατρέποντας «τους οικονομικούς μηχανισμούς προσαρμογής της αγοράς μέσω των τιμών» (Rörke, 1942: 3). Ένα αδύναμο κράτος υποκύπτει στα προλεταριακά αιτήματα, γεγονός που υπονομεύει όχι μόνο την οικονομική διαδικασία αλλά και εντείνει περαιτέρω την «απειλητική δυσαρέσκεια των εργαζομένων» (Rörke, 1942: 3), καθώς τα πάθη των αποστερημένων αφήνονται να θεριεύσουν. «Το δύσκολο πρόβλημα του προλεταριάτου», υποστηρίζει ο Rörke, δεν είναι οικονομικό αλλά ανθρώπινο. Χαρακτηρίζεται από έλλειψη ζωτικότητας και ψυχολογικής ευτυχίας. Σύμφωνα με τον Rüstow, η αυθεντική επιθυμία των απείθαρχων μαζών δεν είναι να καταστρέψουν την ελεύθερη οικονομία ούτε να συγκεντρώνονται στις γωνιές των δρόμων σε ένδειξη διαμαρτυ-

ρίας περιφρονώντας διαρκώς τη δεδομένη κατάσταση. Αντίθετα, λέει ο Rüstow (1959: 102), η αυθεντική επιθυμία των μαζών είναι να καθοδηγούνται και να κυβερνιούνται από Άνδρες με ειλικρινείς πεποιθήσεις και ευγενείς προθέσεις, αρκεί οι μάζες να γνωρίζουν ποιον να ακολουθήσουν. Ο Rüstow αντιλαμβάνεται έτσι τη δημοκρατία ως μια δημοψηφισματική δημοκρατία, στην οποία οι μάζες καθοδηγούνται από μια μαγευτική ελίτ που κυβερνά με την ηθική της ευθύνης και παρέχει χαρισματική υποστήριξη σε έναν απομαγευμένο κόσμο οικονομικής αξίας και κυριαρχίας μέσω αφηρημένων κανόνων και διατάξεων.¹⁵

Ο Eucken αντιλαμβανόταν επίσης τον εκδημοκρατισμό ως τη «*χαστική δύναμη των μαζών*» (1932: 312), την οποία θεωρούσε βασική αιτία για τον μετασχηματισμό του φιλελεύθερου κράτους σε μαζικό δημοκρατικό κράτος πρόνοιας. Οι αδύναμες κυβερνήσεις κατεύνασαν την κοινωνική δυσαρέσκεια διευρύνοντας τη λαϊκή τους απήχηση, λυγίζοντας απέναντι στα επονομαζόμενα «επιμέρους συμφέροντα» που απαιτούν ίσα δικαιώματα και υλική ασφάλεια. Αντί να διευκολύνει την ελεύθερη οικονομία, η παρέμβαση στο ελεύθερο παιχνίδι των δυνάμεων της αγοράς δημιούργησε οικονομικές ανωμαλίες, οι οποίες απαιτούσαν περαιτέρω παρεμβάσεις, οδηγώντας σε έναν φαύλο κύκλο αυτοτροφοδοτούμενων παρεμβάσεων. Μέσα σε αυτό το κλίμα παρεμβατισμού που στρεβλώνει την αγορά, εμφανίστηκαν στο προσκήνιο ομάδες ιδιωτικών συμφερόντων, ασκώντας πιέσεις για περιορισμό του ανταγωνισμού προκειμένου να εξασφαλίσουν τα δικά τους έσοδα. Ο Böhm (1937: 122) απορρίπτει το

οικονομικό λεξιλόγιο για αυτού του είδους τον περιορισμό του ανταγωνισμού. Αντί να μιλάμε για «*καρτέλ, ρύθμιση της αγοράς ή αμοιβαία υποστήριξη*», υποστηρίζει ότι οι δυνάμεις αδρανοποίησης της αγοράς των ιδιωτικών συμφερόντων συνιστούν «*σαμποτάζ ή συνωμοσία*». Εν ολίγοις, το κράτος, αποδυναμωμένο από τη μαζική δημοκρατία, ενέδωσε επίσης στα αιτήματα μιας πληθώρας ισχυρών ομάδων οικονομικών συμφερόντων με αποτέλεσμα να χάσει «*τη δύναμη και την εξουσία του*». Ανίκανο να διατηρήσει την «*ανεξαρτησία του*» από την οχλοβοή της κοινωνίας, άρχισε να «*υποκύπτει στις επιθέσεις των ομάδων πίεσης... των μονοπωλίων και αργότερα των συνδικαλισμένων εργατών*» (Rüstow, 1942: 276). Αυτές οι εξελίξεις οδήγησαν στην καθιέρωση του «*ποσοτικά ολοκληρωτικού κράτους*» που χαρακτηρίζεται από την πολιτική των κομμάτων, τον συμβιβασμό, τα παζάρια κ.λπ. Θεσμοθετεί ως θεμελιώδη αρχή της διακυβέρνησης τις «*παραχωρήσεις στα κεκτημένα συμφέροντα*» (Eucken, 1932: 318). Για τους ορντο-φιλελεύθερους, η ανεξέλεγκτη δημοκρατία οδηγεί σε σχεδιασμένο χάος.

Η ορντο-φιλελεύθερη ανάλυση για την κρίση της πολιτικής οικονομίας της Βαϊμάρης δεν εμπεριέχει κάποια οικονομική επιχειρηματολογία. Προσδιορίζει την κρίση ως κρίση ακυβερνησίας που επήλθε από την υπερβολική δημοκρατία, η οποία εξαφάνισε «*το μαστίγιο του ανταγωνισμού*» (πρβ. Eucken, 1932) από τις κοινωνικές δυνάμεις που χρησιμοποιούσαν την ελευθερία τους για να «*καταβροχθίσουν*» το φιλελεύθερο κράτος ως τη συγκεντρωμένη δύναμη μιας οικονομίας που στηρίζεται στην ελεύθερη εργασία (Rüstow, 1963: 258). Επετράπη στα «*ολοκληρωτικά μαζικά κόμματα*» να «*καταχρώνται τους κανόνες του φιλελεύθερου κοινοβουλευτισμού*» (Rüstow, 1942: 277),

15. Η έννοια «δημοψηφισματική δημοκρατία» προέρχεται από τον Βέμπερ (1987). Τη συνέλαβε ως ένα μέσο διατήρησης της ελευθερίας στη μαζική δημοκρατία.

οδηγώντας στην εδραίωση ενός «ολοκληρωτικού κράτους πρόνοιας» (Rörke, 1942: 4) που αντικατέστησε «τον δημοκρατικό κυρίαρχο, την αγορά» (Rörke, 1942: 254) με την «κολεκτιβιστική τυραννία» (Rörke, 1942: 248). Για τους ορντο-φιλελεύθερους, η τυραννία είναι «ριζωμένη στη δημοκρατία που είναι απεριόριστη και όχι επαρκώς εξισορροπημένη από τον φιλελευθερισμό» (Rörke, 1942, 248). Η τυραννία, λέει ο Rörke, «πάντα κυβερνούσε με τις μάξες... ενάντια στην ελίτ που είναι φορέας του πολιτισμού» (Rörke, 1942: 248). Ως εκ τούτου, απευθύνει κάλεσμα στους ανθρώπους που διαθέτουν ορθή κρίση να αναλάβουν «την ηγεσία... και να υπερασπιστούν υποδειγματικά τους κατευθυντήριους κανόνες και τις αξίες της κοινωνίας» (Rörke, 1998: 130).¹⁶ Για τους ορντο-φιλελεύθερους, ο φιλελευθερισμός πρέπει να είναι μαχητικός φιλελευθερισμός που κυβερνά με κύρος και σκοπό, πυγμή και δύναμη, θάρρος και αφοσίωση στις αξίες της ατομικής ιδιοκτησίας, με οποιοδήποτε τίμημα. «Ο φιλελευθερισμός», λέει ο Rüstow, «δεν αξίωσε ένα αδύναμο κράτος αλλά μόνο ελευθερία για την οικονομική ανάπτυξη υπό την προστασία του κράτους». Αυτή η προστασία «απαιτεί ισχυρό κράτος» (Rüstow, 1963: 68). Το ισχυρό κράτος «βρίσκεται στη θέση που του αντιστοιχεί: πέρα και πάνω από την οικονομία, πέρα και πάνω από τις ομάδες συμφερόντων [Interessenten]» (Rüstow, 1963: 258). Είναι η ανεξαρτησία του κράτους από τις ομάδες συμφερόντων, από την κοινωνία και, επομένως, από τη δημοκρατική κυριαρχία, που το καθιστά ισχυρό ως δύναμη που θέτει σε κίνηση την αγορά.

16. Η ορντο-φιλελεύθερη αντίληψη ότι η εξέγερση των μαζών πρέπει να αντιμετωπιστεί από την εξέγερση της ελίτ δεν έρχεται σε αντίθεση με τις φιλελεύθερες αρχές. Συνηγορεί υπέρ τους.

Λαμβάνοντας υπόψη τις «προλεταριοποιημένες» συνθήκες της Βαϊμάρης, οι ιδρυτές της κοινωνικής οικονομίας της αγοράς υποστήριζαν τη δικτατορία των κομισάριων υπό τον φον Πάπεν για να επιτύχουν αυτό που ο Χάγιεκ αποκαλεί ελευθερία από τον «καταναγκασμό και τη βία» (Χάγιεκ, 1972: 66). Η δικτατορία των κομισάριων στόχο είχε να εδραιώσει εκ νέου την ανεξαρτησία του κράτους από τη μαζική κοινωνία, προκειμένου να απελευθερωθεί η οικονομία από την οχλοβοή των μαζών όχι μόνο μέσω της «βίας» αλλά και μέσω της «εξουσίας και του ηγέτη» (Rüstow, 1959: 100). Κατά την άποψη του Rörke (1942: 256), η δημοκρατία είναι ο πραγματικός χαρακτήρας της δικτατορίας. «Όταν μια δημοκρατία σε περιόδους ανάγκης τοποθετεί έναν δικτάτορα ως επικεφαλής της, σε καμία περίπτωση δεν παραδίδεται: πολύ περισσότερο υπακούει στις νοθεσίες της αναγκαιότητας και στις προσταγές της ιστορίας. Πέρα από όλα τα άλλα, στην περίπτωση της δημοκρατικής δικτατορίας, έχουμε να κάνουμε με τη μεταβίβαση μιας εξουσιοδότησης που αποκαθίσταται μετά την παρέλευση της περιόδου έκτακτης ανάγκης του κράτους και όχι με μια κανονική, μόνιμη μορφή της κατεύθυνσης του κράτους και της οικονομικής ζωής». Ο Friedrich (1968: 547) συλλαμβάνει σωστά τον φιλελεύθερο σκοπό της «στρατιωτικής κυβέρνησης» που δεν είναι άλλος από το «να προστατεύσει την ευημερία των κυβερνώμενων» – «εμπνεόμενη από τον ανθρωπιστικό παράγοντα» (Friedrich, 1968: 547).

Ωστόσο, η περιστολή της μαζικής δημοκρατίας από τη δικτατορία των κομισάριων εγείρει το θεμελιώδες ερώτημα για το πώς θα διατηρηθεί φιλελεύθερη η δικτατορία. Πώς μπορεί να διασφαλιστεί ότι η δικτατορία ασκείται στο όνομα της ελευθερίας – όπως η δικτατορία του Πι-

νοσέτ στη Χιλή που, μεταξύ άλλων, την επαινούσαν ο Μίλτον Φρίντμαν, ο Φρίντριχ Χάγιεκ και η Τζιν Κιρκπάτρικ.¹⁷ Δεν υπάρχει καμία βεβαιότητα. Η αβεβαιότητα απαιτεί σθεναρή δράση για την εξάλειψη κάθε αμφιβολίας που σχετίζεται με τον νόμιμο προσδιορισμό και τη νόμιμη εξολόθρευση του εχθρού. Παρά τη θεωρητική διάκριση μεταξύ του αυταρχικού προσδιορισμού του εχθρού και της φασιστικής καταδίωξης του εχθρού, δεν υπάρχει κανένας νόμος που να εμποδίζει κάποιον να διαβεί τον Ρουβίκωνα. Σύμφωνα με τον Rossiter (1948: 290), «σε όποια απαγορευμένα πεδία ελευθερίας κι αν αναγκαστούν να εισέλθουν οι ηγέτες μιας συνταγματικά νόμιμης κυβέρνησης υπό το βάρος των αναγκών της κρίσης, θα πρέπει να το κάνουν ή διαφορετικά να επιτρέψουν την καταστροφή του κράτους και των ελευθεριών του». Η Κιρκπάτρικ (1979) διέκρινε καλοπροαίρετες προθέσεις στην ελευθερία κάποιου να προσταίζει, να σακατεύει και να δολοφονεί.

Ακυβερνησία και υπερβολική δημοκρατία

Κατά τη δεκαετία του 1970, η νεοφιλελεύθερη ερμηνεία της κρίσης της καπιταλιστικής συσσώρευσης εκείνης της περιόδου επικεντρώθηκε ρητά ή άρρητα στην κρίση της κρατικής εξουσίας. Κατά βάση, η κρίση θεωρήθηκε κρίση κυβερνησιμότητας, η οποία υποτίθεται ότι ήταν συνέπεια της υπερβολικής δημοκρατίας. Πυρήνας της

17. Για να χρησιμοποιήσουμε τα λόγια της Κιρκπάτρικ (1979), οι δικτάτορες σαν τον Πινοσέτ είναι καλοπροαίρετοι. «Δεν διαταράσσουν τους συνήθεις ρυθμούς εργασίας και ανάπαυσης, τους συνήθεις τόπους διαμονής και τα συνήθη πρότυπα των οικογενειακών και προσωπικών σχέσεων. Επειδή τα βάσανα της παραδοσιακής ζωής είναι οικεία, γίνονται ανεκτά από τους απλούς ανθρώπους οι οποίοι, μεγαλώνοντας μέσα στην κοινωνία, μαθαίνουν να ανταπεξέρχονται».

έννοιας της υπερβολικής δημοκρατίας ήταν η αντίληψη ότι η κοινωνία είχε καταστεί μη κυβερνήσιμη. Έχοντας να αντιμετωπίσουν τα ασυγκράτητα δημοκρατικά αιτήματα της μάζας για συλλογικές παροχές και προστασία από τον ανταγωνισμό, οι κυβερνήσεις παραχώρησαν έδαφος και ακολούθησαν μη φιλελεύθερες κοινωνικοοικονομικές πολιτικές, οι οποίες οδήγησαν στην οικονομική κρίση και την ενίσχυσαν. Έτσι, η κρίση της δεκαετίας του 1970 αντιμετωπίστηκε ως μια κρίση που προκλήθηκε από το αδύναμο κράτος το οποίο υπέκυψε στα ιδιαίτερα συμφέροντα και στα δημοκρατικά αιτήματα της μάζας για κοινωνική προστασία και προστασία της απασχόλησης.

Σύμφωνα με το επιχείρημα περί υπερβολικής δημοκρατίας και κοινωνικής αναταραχής, τα πολιτικά κόμματα προσπάθησαν να ανταγωνιστούν το ένα το άλλο προκειμένου να αποκτήσουν μεγαλύτερα μερίδια της «εκλογικής αγοράς». Αυτό οδήγησε στην «αύξηση των πληθωριστικών προσδοκιών» εκ μέρους του εκλογικού σώματος, την οποία ενθάρρυνε το δημοκρατικό σύστημα. Όπως το θέτει ο Sam Brittan, «οι υπερβολικές προσδοκίες δημιουργούνται από τις δημοκρατικές πτυχές του συστήματος» (Brittan, 1976: 97) και «ο πειρασμός να ενθαρρυνθούν οι ψευδείς προσδοκίες του εκλογικού σώματος κυριεύει τους πολιτικούς» (Brittan, 1976: 105). Το βασικό πρόβλημα, σύμφωνα με τον Brittan, ήταν ότι «για τους ψηφοφόρους δεν υπήρχαν περιορισμοί στον κρατικό προϋπολογισμό» (Brittan, 1976: 104). Το κράτος δεν είχε τη δύναμη να συγκρατήσει τις προσδοκίες της μάζας μέσα στα όρια μιας ελεύθερης κοινωνίας. Αυτό είχε ως συνέπεια, το να μετατραπεί η κυβέρνηση σε «ένα είδος ασφαλιστικής εταιρείας απεριόριστης ευθύνης, που παρέχει ασφάλιση σε όλα τα άτομα ανά πάσα στιγμή έναντι κάθε πιθανού κινδύνου» (King, 1976:

12). Ο επιχειρηματίας, αυτή η φιγούρα του νεοφιλελεύθερου οράματος μιας κοινωνίας που απαρτίζεται από κυνηγούς της οικονομικής αξίας οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για τον εαυτό τους, αμφισβητήθηκε από τη θεσμοθέτηση μιας κουλτούρας εξάρτησης, που με τη μορφή του κράτους πρόνοιας τιμωρούσε την επιτυχία και έδινε παροχές στην αδράνεια. Η μη συμμόρφωση με τα δικαιώματα της ατομικής ιδιοκτησίας και η απόρριψη των παραδοσιακών κανόνων συμπεριφοράς ήταν ευρέως διαδεδομένα. Όπως το θέτει ο King (1976: 23), «ο άντρας που εξαρτάται από τη σύζυγό του για να τον πηγαίνει με το αυτοκίνητο στη δουλειά διαπιστώνει όλο και περισσότερο ότι εκείνη αρνείται να το κάνει».

Ανεξάρτητα από το τι ακριβώς απασχολούσε τον King, η γενική τάση της συγκεκριμένης προσέγγισης ήταν ότι η κρίση της δεκαετίας του 1970 προκλήθηκε από τη συνδυασμένη επίδραση των πολιτικοποιημένων κοινωνικών σχέσεων, της μη συμμόρφωσης με τους αναμενόμενους κανόνες συμπεριφοράς και ενός ανεξέλεγκτου δημοκρατικού συστήματος που ενθάρρυνε τα πολιτικά κόμματα να πλειοδοτούν το ένα έναντι του άλλου με υποσχέσεις περί κοινωνικών παροχών. Το κράτος, βάσει αυτής της προσέγγισης, είχε γίνει όμηρος της Τέταρτης Τάξης ή αυτού που αποκαλούσε ο Rörke (1998, βλ. επίσης Ancil, 2012) προλεταριοποιημένες κοινωνικές δομές. Για τους νεοφιλελεύθερους, οι «οικονομικές συνέπειες της δημοκρατίας» (βλέπε Brittan, 1977) ήταν τεράστιες και θεμελιώδεις για την κατανόηση της οικονομικής κρίσης και της επίλυσής της.

Θεμελιώδες στοιχείο για την εξάλειψη της επιρροής της μάζας στο κράτος είναι ο διαχωρισμός της οικονομίας και του κράτους σε διακριτές μορφές κοινωνικής οργάνωσης. Το κράτος θα πρέπει να έχει

όσο το δυνατόν λιγότερη ισχύ επί της οικονομίας, εν ολίγοις, η οικονομία γίνεται αντιληπτή ως μια σφαίρα που δεν υπάγεται στο κράτος, στην οποία τα άτομα έχοντας την ευθύνη του εαυτού τους παίρνουν αποφάσεις βάσει της ελεύθερης βούλησής τους καθοδηγούμενα αποκλειστικά από τον μηχανισμό των ελεύθερων τιμών. Ο μη κρατικός χαρακτήρας της οικονομίας συνεπάγεται την αποπολιτικοποίησή της ως μιας μη πολιτικοποιημένης κοινωνίας ανταλλαγής όπου οι αγοραστές και οι πωλητές εργασιακής δύναμης συναντιούνται ως ισότιμα νομικά πρόσωπα, επιδιώκοντας το καθένα τα δικά του συμφέροντα και σκοπούς βάσει της ελεύθερης βούλησής τους και χωρίς εξαναγκασμό. Η αντίληψη του Müller-Atmack (1981: 102) ότι το κράτος «πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο ισχυρό στη δική του σφαίρα αλλά έξω από αυτήν, στην οικονομική σφαίρα, πρέπει να έχει όσο το δυνατόν λιγότερη ισχύ» στην πραγματικότητα υποστηρίζει την πλήρη εξάλειψη της αταξίας στην οικονομία από ένα κράτος που διεκδικεί επιτυχώς το μονοπώλιο του πολιτικού. Επομένως, υποστηρίζει επίσης την πολιτικοποίηση του κράτους ως ανεξάρτητης δύναμης μιας ελεύθερης, δηλαδή αποπολιτικοποιημένης, οικονομίας. Η επίτευξη μιας «μη κρατικής» οικονομικής σφαίρας είναι στην ουσία έργο της πολιτικής. Θεσμοθετείται, επιβάλλεται και επιβλέπεται από το κράτος, προκειμένου να διασφαλιστεί και να διατηρηθεί η, βάσει κανόνων, συμπεριφορά των ελεύθερων επιχειρηματιών που εμπορεύονται εργασιακή δύναμη.

Ο απολογισμός της κρίσης της δεκαετίας του 1970 από νεοφιλελεύθερη σκοπιά καθιστά σαφές ότι το φιλελεύθερο κράτος είναι η πολιτική μορφή της ελεύθερης οικονομίας. Η αποπολιτικοποίηση της οικονομίας, ο περιορισμός της ισχύος των συνδικάτων, ο μετασχηματισμός του κρά-

“Yellow vest” photomontage

**Φωτομοντάζ από κόσμο που συμμετέχει στα Κίτρινα Γιλέκα.
Αριστερά ο Πινοσέτ, δεξιά ο Μακρόν**

τους πρόνοιας σε κράτος εργασιακής πειθαρχίας (workfare state) και η φιλελευθεροποίηση της οικονομίας –η δημιουργία, η υποστήριξη και η διατήρηση της ελεύθερης οικονομίας– είναι όλα ζητήματα πρακτικής διακυβέρνησης. Ο ανταγωνισμός δεν δημιουργεί ανόθευτες σχέσεις ανταλλαγής σε αδιαίρετες αγορές. Οδηγεί είτε στην ανελέητη απληστία είτε στη μονοπωλιακή τιμολόγηση. Ο ανταγωνισμός είναι μια κατηγορία κοινωνικής διαμάχης και διχασμού. Η κοινωνική της υπόσταση συνιστά πολιτική πρακτική. Η οικονομία δεν προϋποθέτει την ελευθερία ούτε απελευθερώνει τον εαυτό της. Από μόνη της βυθίζεται στην «αιματοχυσία και την αταξία». Η φιλελεύθερη αντίληψη του αόρατου χεριού που ρυθμίζει την αγορά εκφράζει μια πολιτική πρακτική ανόθευτων και αδιαίρετων σχέσεων της αγο-

ράς. Επομένως, το laissez-faire είναι «μια πολύ ασαφής και παραπλανητική περιγραφή των αρχών στις οποίες βασίζεται η φιλελεύθερη πολιτική» (Hayek, 2013). Δεν είναι η «απάντηση στις εξεγέρσεις» (Willgerodt and Peacock, 1989: 6). Δεν είναι η απάντηση «στις πεινασμένες ορδές των κατεστημένων συμφερόντων» (Rörke, 2007), ούτε στις πολιτικοποιημένες κοινωνικοοικονομικές σχέσεις, ούτε στα μαζικά δημοκρατικά αιτήματα για τις συνθήκες ζωής, ούτε σε μια δημοκρατία που δεν ξέρει πώς να περιορίσει τον εαυτό της επιδιώκοντας την ελευθερία (βλ. Crozier et al., 1975). Πράγματι, για χάρη της ελευθερίας «οι πιο θεμελιώδεις αρχές μιας ελεύθερης κοινωνίας... μπορεί να χρειαστεί να θυσιάστούν προσωρινά... [προκειμένου να διαφυλαχτεί] η ελευθερία μακροπρόθεσμα» (Hayek, 2008). Τη δεκαετία

του 1970, οι προειδοποιήσεις του Χάγιεκ για την απεριόριστη δημοκρατία ως πρόδηλο κίνδυνο για την ελευθερία, που περιέχονταν στο βιβλίο του *Το Σύνταγμα της Ελευθερίας*, υιοθετήθηκαν από τους στρατώνες. Όπως το έθεσε ο ίδιος εγκωμιάζοντας τη δικτατορία του Πινοσέτ, «*ίσως υπάρχουν ακόμη και σήμερα δικτάτορες με καλές προθέσεις που ανήλθαν στην εξουσία λόγω της πραγματικής κατάρρευσης της δημοκρατίας και ανυπομονούν ειλικρινά να την αποκαταστήσουν, αρκεί μόνο να γνώριζαν πώς να τη διαφυλάξουν από τις δυνάμεις που την κατέστρεψαν*». Σύμφωνα με τον Χάγιεκ, «*μια δικτατορία μπορεί να επιβάλλει όρια στον εαυτό της, και μια δικτατορία που επιβάλλει τέτοια όρια μπορεί να είναι πιο φιλελεύθερη στις πολιτικές της από ένα δημοκρατικό κοινοβούλιο που δεν γνωρίζει τέτοια όρια*» (Hayek, παρατίθεται στο Cristi, 1998: 168, σημ. 16). Ο Χάγιεκ θεωρούσε τη δικτατορία του Πινοσέτ ισχυρό κράτος, ένα κράτος το οποίο επιλύει το ζήτημα της υπερβολικής δημοκρατίας, τραβώντας μια διαχωριστική γραμμή μεταξύ κοινωνίας και κράτους, καθιστώντας το κράτος κυβερνήσιμο ως «*σχεδιαστή του ανταγωνισμού*» (Hayek, 2013).

Συμπεράσματα

Για τον αυταρχικό φιλελευθερισμό, το κράτος είναι η κυρίαρχη κατηγορία της πολιτικής οικονομίας. Αναγνωρίζει ότι η ελεύθερη οικονομία βασίζεται σε μια συγκεκριμένη κοινωνική τάξη (social order) και συνιστά μια συνολική πρακτική διακυβέρνησης. Η τάξη (order) δεν είναι προϊόν της οικονομίας. Είναι πολιτική κατηγορία. Επομένως, οι οικονομικές κρίσεις φανερώνουν μια «*κρίση του παρεμβατισμού*» (Rörke, 1936: 160). Έχω υποστηρίξει ότι ο αυταρχικός φιλελευθερισμός μπορεί να συνοψιστεί στο μόντο της ελεύθερης οικονομίας ως πολι-

τικής πρακτικής του ισχυρού κράτους. Για χάρη της οικονομικής ελευθερίας, αναγνωρίζει ότι το φιλελεύθερο κράτος δεν μπορεί να έχει αρκετή ισχύ και απορρίπτει τη δημοκρατική οργάνωση αυτής της ισχύος. Ο αυταρχικός φιλελευθερισμός εκφράζει τις πολιτικές αναγκαιότητες της ελεύθερης οικονομίας υπό τη μορφή μιας πολιτικής θεολογίας – αξιώνει ό,τι είναι αναγκαίο για τη διατήρηση της ελευθερίας των αποστερημένων. Το αυταρχικό κράτος της ελεύθερης οικονομίας είναι οπλισμένο.

Η άποψη ότι η οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1970 συνιστά κρίση της εξουσίας του κράτους βασίστηκε στην πεποίθηση ότι ο «όχλος» είχε μετατρέψει το κράτος σε θήραμά του, αποδυναμώνοντας τη φιλελεύθερη χρησιμότητά του. Παρόμοιες απόψεις είχαν εκφραστεί στα τέλη της δεκαετίας του 1920 και στις αρχές της δεκαετίας του 1930. Ο Μπέρναρντ Μπαρούχ, κορυφαία φιγούρα των Δημοκρατικών, είχε διαμαρτυρηθεί εναντίον της απόφασης του Ρούσβελτ να εγκαταλείψει το 1933 τον κανόνα του χρυσού, δηλώνοντας ότι «*οι μόνοι που θα μπορούσαν να υποστηρίξουν κάτι τέτοιο είναι οι υποστηρικτές της οχλοκρατίας. Ίσως η χώρα να μην το γνωρίζει ακόμα, αλλά νομίζω ότι βρισκόμαστε σε μια επανάσταση πιο ριζική από τη Γαλλική Επανάσταση. Το πλήθος έχει καταλάβει την έδρα της κυβέρνησης και προσπαθεί να σφετεριστεί τον πλούτο. Ο σεβασμός για τον νόμο και την τάξη έχει χαθεί*» (παρατίθεται στο Schlesinger, 1958: 202). Για τον Μπαρούχ, ορθά, οι αποστερημένοι έμποροι της εργασιακής δύναμης αποτελούν την κοινωνική πλειοψηφία. Για χάρη της ελευθερίας, ο περιορισμός τους είναι ζωτικής σημασίας. Ζωτικής σημασίας είναι επίσης η εξάλειψη της επιρροής της δημοκρατίας στη χάραξη πολιτικής, ιδίως στη νομισματική και στην πιστωτική πολιτική. Ούτε θα πρέπει «*να λειτουργεί ως κέ-*

ντρο ελέγχου από μια κυβέρνηση που εξαρτάται άμεσα από την κοινοβουλευτική πλειοψηφία ή, ακόμα χειρότερα, από κάποια μη κοινοβουλευτική ομάδα που παρουσιάζεται ως εκπρόσωπος της κοινής γνώμης» (Rörke, 1998: 223). Ο κανόνας του χρυσού λειτουργούσε παρόμοια με ένα απο-εθνικοποιημένο, απο-δημοκρατικοποιημένο και πλήρως αποπολιτικοποιημένο πλαίσιο οικονομικών προσαρμογών στις εδαφικοποιημένες αγορές εργασίας, η καθεμία σε ανταγωνισμό με την άλλη βάσει των τιμών στην παγκόσμια αγορά. Το γεγονός ότι δεν εξαρτιόταν από τις αποφάσεις κάποιας κυβέρνησης μετέτρεπε τον καθένα σε εξάρτημα ενός κανόνα φαινομενικά ανεξάρτητων οικονομικών δυνάμεων.¹⁸ Η εγκατάλειψή του υπέταξε τη νομισματική πολιτική στις δημοκρατικές πιέσεις, γεγονός που κατά την άποψη του Μπαρούχ ισοδυναμεί με την κατάληψη του κράτους από τον όχλο. Δηλαδή, επέτρεψε την εφαρμογή του Κεϋνσιανισμού του New Deal υπό τον Ρούζβελτ. Στο πλαίσιο αυτό, οι ορντο-φιλελεύθεροι υποστήριζαν ότι η επιδίωξη της ελεύθερης οικονομίας προϋποθέτει την περιστολή της μαζικής δημοκρατίας και την ελευθερία λήψης εκτελεστικών αποφάσεων. Σε αντίθεση με τα φασιστικά ρεύματα, θα ήταν λάθος να θεωρήσουμε ότι η στάση τους συνιστά επιχείρημα υπέρ της δικτατορίας. Είναι μάλλον ένα επιχείρημα που αφορά τα μέσα για τη διατήρηση της οικονομικής ελευθερίας.

Η κατάσταση εξαίρεσης φανερώνει την αποτυχία της κυβέρνησης να αποτρέψει την εκδήλωση μιας κατάστασης έκτακτης ανάγκης για τον φιλελευθερισμό. Δηλαδή, η επιδίωξη της ελευθερίας πρέπει να είναι προληπτική για να αποφευχθεί εκ των προτέρων η διασάλευση της τάξης. Συνεπώς, ο Rörke (1969: 97) υποστηρίζει ότι η δημο-

18. Αυτό το σημείο προέρχεται από την κριτική της Χάνα Άρεντ στον ολοκληρωτισμό.

κρατία πρέπει να «περιορίζεται μέσω μέτρων και προφυλάξεων που θα αποτρέπουν την καταστροφή του φιλελευθερισμού από τη δημοκρατία». Η πρόσδεση της δημοκρατίας στο θεμέλιο του φιλελευθερισμού βρέθηκε στο επίκεντρο κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Αυτή η απόπειρα περιλάμβανε τη χορήγηση στα συνταγματικά δικαστήρια έκτακτων εξουσιών απόφασης επί της συνταγματικότητας του κοινοβουλευτικού νομοθετικού έργου, υποτάσσοντάς το στον δικαστικό έλεγχο, στη δικαστική εποπτεία και στην εξουσία του δικαστηρίου να κηρύσσει άκυρη την πλειοψηφικά εγκεκριμένη νομοθεσία. Επίσης, διεξαγόταν, για παράδειγμα, συνεχής συζήτηση σχετικά με την επιβολή κανόνων ομοφωνίας στο νομοθετικό έργο (Buchanan και Tullock, 1999, Brennan και Buchanan, 1980, Buchanan και Wagner, 1977) ενώ πιο πρόσφατα εισήχθησαν ανώτατα όρια για το χρέος στα πλαίσια του συνταγματικού περιορισμού της κοινοβουλευτικής εξουσίας.¹⁹ Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, έχουν γίνει πάρα πολλές θεσμικές προσπάθειες προκειμένου να μεταφερθούν σημαντικές πτυχές της λήψης πολιτικών αποφάσεων από τον δημοκρατικό έλεγχο σε εξω-δημοκρατικά τεχνοκρατικά θεσμικά όργανα, όπως για παράδειγμα οι κεντρικές τράπεζες που έχουν αποκτήσει ευρύτερες ανεξάρτητες εξουσίες χάραξης πολιτικής (Bonefeld και Burnham, 1998).²⁰ Στο ευρωπαϊκό πλαίσιο, το όραμα του Χάγιεκ (1939) για ένα σύστημα «δια-

19. Σχετικά με αυτά τα ζητήματα, βλέπε την εύστοχη ανάλυση του Biebricher (2015). Βλέπε επίσης τον Radice (2014) σχετικά με τον καθορισμό ανώτατων ορίων χρέους ως μια κατεξοχήν πολιτική απόφαση.

20. Ο Burnham (2001) έχει αναλύσει αυτές τις εξελίξεις που αντιστοιχούν σε μια αποπολιτικοποίηση της χάραξης πολιτικής. Η αποπολιτικοποίηση της χάραξης πολιτικής είναι σαφώς πολιτική πράξη.

κρατικού φεντεραλισμού» αποδείχτηκε το πιο ενδεδειγμένο για την εδραίωση ενός ευρωπαϊκού οικονομικού συντάγματος στο οποίο τα ομοσπονδιακά κράτη λειτουργούν εντός ενός υπερεθνικού πλαισίου ατομικών οικονομικών δικαιωμάτων, νόμων και κανονισμών που υπερβαίνουν τις εθνικές δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων και ενσωματώνουν τα αποδυναμωμένα μαζικά δημοκρατικά κοινοβούλια ως όργανα νομιμοποίησης μιας ουσιαστικά απο-δημοκρατικοποιημένης νομοθετικής διαδικασίας που βρίσκεται στα χέρια ενός συμβουλίου εθνικών εκτελεστικών εκπροσώπων (Streek, 2015· Wilkinson, 2015· Bonefeld, 2015).

Το «σύμφωνο της Ευρώπης» είναι ένα σύμφωνο χωρίς Δήμο. Είναι επίσης ένα σύμφωνο χωρίς πολιτικό κυρίαρχο. Η πολιτική κυριαρχία παραμένει ομοσπονδοποιημένη σε εδαφικοποιημένες πολιτικές οντότητες, καθεμιά από τις οποίες απολαμβάνει το καθεστώς του δημοκρατικά διορισμένου δικαιούχου του μονοπωλίου της νόμιμης χρήσης βίας, εφαρμόζοντας τους κανόνες που αποφασίζονται από θεσμικά όργανα σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Κατά τη διάρκεια της κρίσης στην ευρωζώνη, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Επικεφαλής των κυβερνήσεων της ευρωζώνης αναδείχθηκε ως το βασικό όργανο λήψης αποφάσεων. Χωρίς να ελέγχεται από τον νόμο και σε απόσταση από τα εδαφικοποιημένα δημοκρατικά εκλογικά σώματα, κατάφερε να χειριστεί την κρίση λαμβάνοντας αυταρχικές αποφάσεις. Ο χαρακτηρισμός του Χάμπερμας (2012) για τη «νέα Ευρώπη» ως κατάσταση εξαίρεσης φέρνει στο προσκήνιο αυτό τον ισχυρισμό περί εκτελεστικού μαντζεριαλισμού. Υποδεικνύει την άνοδο στην εξουσία ενός «αδέσμευτου» εκτελεστικού οργάνου. Σε αντίθεση με ολόκληρη την ιστορία της φιλελεύθερης δημοκρατίας, το νομοθετι-

κό έργο πραγματοποιείται με εκτελεστική απόφαση, από τις δημοσιονομικές περικοπές μέχρι την απώλεια της δημοσιονομικής κυριαρχίας. Στην περίπτωση της Ελλάδας, το συμβούλιο αποφάσισε ότι η Ελλάδα έπρεπε να αναδιαρθρώσει το σύνολο του κοινωνικού της συμβολαίου ως προϋπόθεση για την τιμωρητική συμφωνία διάσωσης. Στην πραγματικότητα, το ελληνικό κράτος μετατράπηκε σε κράτος εκτέλεσης των αποφάσεων του συμβουλίου.

Στην ευρωζώνη, η αυταρχική αντίληψη ότι μια σωστά διοικούμενη «πολιτεία» πρέπει να περιορίζει τις δημοκρατικές υπερβολές της μαζικής κοινωνίας εκδηλώνεται μέσω ενός ομοσπονδιακού συστήματος το οποίο αποτελείται από ένα υπερεθνικό οικονομικό σύνταγμα, την εκτελεστική νομοθεσία και την εφαρμογή των κανόνων που έχουν συμφωνηθεί από τα δημοκρατικά κράτη μέλη που το απαρτίζουν. Εξαλείφοντας τη δημοκρατική επιρροή στην άσκηση της νομισματικής πολιτικής, προσδένει τη δημοσιονομική πολιτική στην επιδίωξη της νομισματικής σταθερότητας, καθιστά δυνατή την ελευθερία του ανταγωνισμού μεταξύ των εδαφικοποιημένων αγορών εργασίας και θέτει τα δημοκρατικά κράτη μέλη υπό ένα καθεστώς επιβεβλημένης ελευθερίας. Όπως το έθετε ο Streek, *«όπου εξακολουθούν να υπάρχουν δημοκρατικοί θεσμοί στην Ευρώπη, δεν ασκείται πλέον οικονομική διακυβέρνηση, από φόβο μην προσβληθεί η διαχείριση της οικονομίας από τα μη καπιταλιστικά συμφέροντα που πλήττουν την αγορά. Και όπου ασκείται οικονομική διακυβέρνηση, η δημοκρατία είναι απύσχα»* (2015: 366). Η κυβέρνηση του ευρώ ενισχύει έτσι το φιλελεύθερο θεμέλιο των δημοκρατικών κρατών μελών και κατά αυτόν τον

τρόπο επαναβεβαιώνει την «ανεξαρτησία της θέλησής τους» έναντι των πολιτών της επικράτειάς τους.²¹

Το ευρωπαϊκό σύστημα της φιλελεύθερης δημοκρατίας δεν προωθεί μόνο τον ανταγωνισμό μεταξύ των εδαφικοποιημένων αγορών εργασίας στο εσωτερικό της. Συντελεί επίσης στην εθνικοποίηση της διαμαρτυρίας ενάντια στο υπερεθνικό καθεστώς της επιβεβλημένης ελευθερίας. Η ραγδαία ενίσχυση της άκρας δεξιάς, συμπεριλαμβανομένων των νεοφασιστών, από το Εθνικό Μέτωπο στη Γαλλία έως τη Χρυσή Αυγή στην Ελλάδα, έχει γίνει όπως φαίνεται νέα κανονικότητα στην ευρωζώνη. Ο περιορισμός των παραδοσιακών μορφών κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, στα πλαίσια της κρίσης του ευρώ, δεν κατέπνιξε μόνο τις παραδοσιακές μορφές πολιτικής αμφισβήτησης και νομιμοποίησης, οδηγώντας στην επανεδραίωση της (αντι-ευρωπαϊκής) εθνικιστικής δεξιάς ως υπολογίσιμης δύναμης. Αφόπλισε επίσης μια ολόκληρη παράδοση αριστερού διεθνισμού στην Ευρώπη και ενίσχυσε παλαιότερες ιδέες περί του έθνους ως υποτιθέμενα προοδευτικής δύναμης ενάντια στην παγκοσμιοποίηση.²² Το Brexit εκφράζει την ιδέα της εθνικής αυτοδιάθεσης ως στρεβλής εναλλακτικής επιλογής στο ευρωπαϊκό σύστημα της ελευθερίας που επιβάλλεται από την εκτελεστική εξουσία. Αντί να ξεπεράσει την παράδοση του αυταρχικού φιλελευθερισμού, την προωθεί με πιο επικίνδυνο τρόπο, ως κίνημα εθνικού σκοπού.

21. Το παράθεμα προέρχεται από άρθρο του Eucken (1932: 308).

22. Πράγματι, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000, οι κριτικές της παγκοσμιοποίησης που περιστρέφονταν γύρω από το κράτος συνέβαλαν στην επανεμφάνιση των εθνικιστικών οπτικών ως υποτιθέμενα προοδευτικών. Βλ. Bonefeld (2006b).

Βιβλιογραφία

Agnoli J (1990) *Die Transformation der Demokratie*. Freiburg: Ca Ira.

Agnoli J (2000) *Politik und Geschichte*. Freiburg: Ca Ira.

Ancil RE (2012) Röpke and the restoration of property: The proletarianized market. *The Imaginative*

Conservative. Προσβάσιμο (6 Ιουλίου 2016) στη διεύθυνση: www.theimaginativeconservative.org/2012/10/Röpke-proletarianized-market

Arendt H (2017) *Οι απαρχές του ολοκληρωτισμού*. Νησίδες.

Biebricher T (2015) Neoliberalism and democracy. *Constellations* 22(2): 255–266.

Böhm F (1937) *Ordnung und Wirtschaft*. Berlin: Kohlhammer.

Bonefeld W (1992) Constitutional norm versus constitutional reality in Germany. *Capital & Class* 16(1): 65–88.

Bonefeld W (1993) *The Recomposition of the British State during the 1980s*. Aldershot: Dartmouth.

Bonefeld W (2006a) Democracy and dictatorship. *Critique* 34(3): 237–252.

Bonefeld W (2006b) Anti-globalisation and the question of socialism. *Critique* 34(1): 39–59.

Bonefeld W (2012) Freedom and the strong state: On German ordoliberalism. *New Political Economy* 17(5): 633–656.

Bonefeld W (2013) Adam Smith and ordoliberalism: On the political form of market liberty. *Review of International Studies* 39(2): 233–250.

Bonefeld W (2014) *Critical Theory and the Critique of Political Economy*. New York, NY: Bloomsbury.

Bonefeld W (2015) European economic constitution and the transformation of democracy. *E. J. of International Relations* 21(4): 867–886.

Bonefeld W και Burnham P (1998) The politics of counter-inflationary credibility in Britain, 1990–1994. *Review of Radical Political Economics* 30(1): 30–52.

Brittan S (1975) The economic contradictions of democracy. Στο: King A (ed.) *Why is Britain Harder to Govern?* London: BBC Books, 96–127.

Brittan S (1977) *The Economic Consequences of Democracy*. London: Temple Smith.

Brennan G και Buchanan JM (1980) *The Power to Tax*. Cambridge: Cambridge University Press.

Buchanan JM και Tullock G (1999) *Ο λογισμός της συναίνεση – Τα λογικά θεμέλια της συνταγματικής δημοκρατίας*. Εκδόσεις Παπαζήση.

Buchanan JM και Wagner RE (1977) *Democracy in Deficit – The Political Legacy of Lord Keynes*. New York, NY: Academy Press.

Burnham P (2001) New Labour and the politics of depoliticization. *British Journal of Politics and International Relations* 3(2): 127–49.

Cristi R (1998) *Carl Schmitt and Authoritarian Liberalism*. Cardiff: University of Wales Press.

Crozier M et al. (1977) *The Crisis of Democracy*. New York, NY: New York University Press.

Eucken W (1932) Staatliche Strukturwandlungen und die Krise des Kapitalismus. *Weltwirtschaftliches Archiv* 36: 521–524.

Eucken W (2004) *Grundsätze der Wirtschaftspolitik*. 7th edition. Tübingen: Mohr Siebert.

FortsthoFF E (1933a) *Das Ende der humanistischen Illusion*. Berlin: Furche-Verlag.

ForsthoFF E (1933b) *Der totale Staat*. Hamburg: Hanseatische Verlags-Anstalt.

Foucault M (2012) *Η γέννηση της βιοπολιτικής*. Πλέθρον.

Friedrich C (1955) The political thought of neo-liberalism. *The American Political Science Review* 49(2): 509–525.

Friedrich C (1968) *Constitutional Government and Democracy*. London: Blaisdell Publishing.

- Gamble A (1988) *The Free Economy and the Strong State*. London: Palgrave.
- Habermas J (2012) *The Crisis of European Union*. Cambridge: Polity.
- Haselbach D (1991) *Autoritärer Liberalismus und Soziale Marktwirtschaft*. Baden-Baden: Nomos.
- Hayek F (1939) The economic conditions of interstate federalism. Στο: Hayek F (1949) *Individualism and Economic Order*. London: Routledge and Kegan Paul, 255–273.
- Hayek F (2013) *Ο δρόμος προς τη δουλεία*. Εκδόσεις Παπαδόπουλος.
- Hayek F (2008) *Το Σύνταγμα της ελευθερίας*. Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Hayek F (1972) *A Tiger by the Tail*. London: London Institute of Economic Affairs.
- Hayek F (1979) *The Political Order of a Free People*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Heller H (2015 [1933]) Authoritarian liberalism. *European Law Journal* 21(3): 295–301.
- King A (1976) The problem of overload. Στο: King A (ed.) *Why is Britain Harder to Govern?* London: BBC Books, 74–83.
- Kirkpatrick J (1979) Dictatorship & double standards. *Commentary Magazine*, 1 Νοεμβρίου. Προσβάσιμο (7 Μαΐου 2016) στη διεύθυνση: <https://www.commentarymagazine.com/articles/dictatorships-double-standards/>
- Lenel HO (1989) Evolution of the social market economy. Στο: Peacock A and Willgerodt H (eds) *German Neoliberals and the Social Market Economy*. London: Palgrave, 16–39.
- Λούξεμπουργκ Ρόζα (2009) *Κοινωνική μεταρρύθμιση ή επανάσταση*. Σύγχρονη Εποχή.
- Μαρκούζε Χέρμπερτ (1983) Η πάλη ενάντια στον φιλελευθερισμό στην ολοκληρωτική αντίληψη για το κράτος. Στο: Μαρκούζε Χέρμπερτ, *Αρνήσεις*. Ύψιλον.
- Μαρξ Καρλ (1989) *Grundrisse, Βασικές γραμμές της κριτικής της πολιτικής οικονομίας*. Στοχαστής.
- Μαρξ Καρλ (2002) *Το Κεφάλαιο, Τόμος Α*. Σύγχρονη Εποχή.
- Μαρξ Καρλ και Ένγκελς Φρίντριχ (2014) *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*. Στο: Karl Marx, Κείμενα από τη δεκαετία του 1840 – Μια ανθολογία, ΚΨΜ.
- Miksch L (1947) *Wettbewerb als Aufgabe. Grundsätze einer Wettbewerbsordnung*. Bad Godesberg: Kuepper.
- Mirowski P και Plehwe D (eds) (2009) *The Road from Mont Pelerin*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Müller JW (2012) Militant democracy. Στο: Rosenfeld M and Sajó A (eds) *Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford: Oxford University Press, 253–269.
- Müller-Armack A (1933) *Staatsidee und Wirtschaftsordnung im neuen Reich*. Berlin: Junker & Dünnhaupt.
- Müller-Armack A (1981) *Diagnose unserer Gegenwart*. Stuttgart: Paul Haupt.
- Radice H (2014) Enforcing austerity in Europe: the structural deficit as a policy target. *Journal of Contemporary European Studies* 22(3): 248–260.
- Röpke W (1936) *Crisis and Cycles*. London: W. Hodge.
- Röpke W (1942) *International Economic Disintegration*. London: W. Hodge.
- Röpke W (1969) *Against the Tide*. Vienna: Ludwig von Mises Institute.
- Röpke W (1998) *A Human Economy*. Wilmington, DE: ISI Books.
- Röpke W (2007) *Η κρίση της εποχής μας*. Ροές.
- Rossiter CL (1948) *Constitutional Dictatorship. Crisis and Government in the Modern Democracies*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rüstow A (1963 [1932]) Die staatspolitischen Voraussetzungen des wirtschaftspolitischen Liberalismus. Στο: Rüstow A, *Rede und Antwort*. Ludwigsburg: Hoch, 249–258

- Rüstow A (1942) General social laws of the economic disintegration and possibilities of reconstruction. Επίλογος στο Röpke W, *International Economic Disintegration*. London: W. Hodge, 267–283.
- Rüstow A (1959 [1929]) Diktatur innerhalb der Grenzen der Demokratie. *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte* 7: 87–111.
- Schlesinger AM (1959) *The Age of Roosevelt: The Coming of the New Deal*. Cambridge, MA: Riverside Press.
- Schmitt C (1931) *Der Hüter der Verfassung*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt C (2010) *Σχετικά με τα τρία είδη της νομικής σκέψης*. Εκδόσεις Παπαζήση.
- Schmitt C (2016) *Πολιτική θεολογία. Τέσσερα κεφάλαια γύρω από τη διδασκαλία περί κυριαρχίας*. Κουκκίδα.
- Schmitt C (1988 [1923]) *The Crisis of Parliamentary Democracy*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Schmitt C (2009) *Η έννοια του πολιτικού*. Κριτική.
- Schmitt C (1998 [1932]) Strong state and sound economy: an address to business leaders. Appendix. Στο: Cristi R, *Carl Schmitt and Authoritarian Liberalism*. Cardiff: University of Wales Press, 213–232.
- Schmitt C (2008a [1970]) *Political Theology II: The Myth of the Closure of any Political Theology*. Cambridge: Polity.
- Schmitt C (2008b [1928]) *Constitutional Theory*. Durham, NC: Duke University Press.
- Schmitt C (2015 [1942]) *Land and Sea: A World-Historical Mediation*. New York, NY: Telos. Harper.
- Smith A (1976 [1759]) *The Theory of Moral Sentiments*. Oxford: Oxford University Press.
- Streek W (2015) Heller, Schmitt and the Euro. *European Law Journal* 21(3): 361–370.
- Triebe K (1995) *Strategies of Economic Order*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Von Mises L (1985 [1927]) *Liberalism in the Classical Tradition*. San Francisco, CA: Cobden Press.
- Weber M (1987) *Η πολιτική ως επάγγελμα*. Εκδόσεις Παπαζήση
- Wilkinson MA (2015) Authoritarian liberalism in the European constitutional imagination. *European Law Journal* 21(3): 313–339.
- Willgerodt W και Peacock A (1989) German liberalism and economic revival. Στο: Peacock A και Willgerodt H (eds.) *German Neo-Liberals and the Social Market Economy*. London: Palgrave, 1–14.